

UNIVERSITATEA “BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE SOCIOLOGIE ȘI ASISTENȚĂ SOCIALĂ

Rezumatul tezei de doctorat

*HOMOGENITATE MULTIPLĂ ÎN ALEGEREA
PARTENERULUI CONJUGAL ÎN ROMÂNIA*

Melinda Panicz (căs. Breban)

**CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:
Prof. dr. Petru Iluț**

Cuprinsul lucrării

Introducere

CAP. 1. Dinamica familiei contemporane. Valorile familiale și familia ca valoare

- 1.1. Probleme în definirea familiei
- 1.2. Instituția căsătoriei: rațiuni socioculturale
- 1.3. Diversitatea formelor și funcțiilor familiale
- 1.4. Evoluția raportului familie – societate
- 1.5. Tradițional, modern și postmodern în sfera familiei (și din România)
- 1.6. Valori și atitudini față de familie
- 1.7. Concluzii: tendințe actuale în evoluția familiei și a semnificației ei valorice

CAP. 2. Dragostea romantică – premisă a constituirii familiei

- 2.1. Multifacțetatea dragostei. Tipuri de dragoste
- 2.2. Atribute și componente ale dragostei romantice
- 2.3. Invenție europeană sau fenomen universal ?
- 2.4. Dragoste, sexualitate, căsătorie
- 2.5. Concluzii: între dragoste și căsătorie există un raport complex, de multiple condiționări și interferențe

CAP. 3. Homogamia și heterogamia în constituirea cuplului conjugal

- 3.1. Relativitatea distincției dintre homogamie și heterogamie
- 3.2. Homogamie și similaritate în alegerea partenerului conjugal
- 3.3. Concluzii: potrivire, selectivitate socioculturală, homogamie multiplă

CAP. 4. Homogamie și potrivire de intenție: trei cercetări empirice

- 4.1. Partenerul ideal
 - 4.1.1. *Argument metodologic*
 - 4.1.2. *Caracteristici și tipuri (cluster) ale partenerului ideal*
 - 4.1.3. *Condiția socială a partenerului și opinii despre alte probleme ale mariajului*
- 4.2. Anunțurile matrimoniale ca modalitate de găsire a partenerului potrivit
- 4.3. Reprezentări și atitudini privind importanța homogamiei (potrivirii) în relația de cuplu

4.3.1. Epistemologia și metodologia cercetării

4.3.2. Rezultate și interpretări

4.4. Concluzii: De la idealul romantic la realismul perceptiv cu privire la funcționarea pieței maritale și a familiei

CAP. 5. Homogamie efectivă în România (date din surse oficiale)

5.1. Criteriile homogamice reflectate în date statistice: vârstă, etnie, educație

5.2. Tendințe homogamice relevante în datele statistice

5.3. Efectele homogamiei și heterogamiei asupra divortialității: o analiză multicriterială

5.4. Concluzii: încrucișarea criteriilor în tendințele homogamice

Concluzii: Omogenitate și heterogenitate în formarea cuplului. Riscurile heterogamiei accentuate

Bibliografie

Anexe

Cuvinte cheie: funcționalitatea familiei contemporane; homogamie; heterogamie; criterii homogamice; homogamie multiplă; similaritate valorico-atitudinală și a trăsăturilor de personalitate

Vom înfățișa în continuare principalele rezultate, idei și concluzii, structurate pe capitole.

1. Obiectivele și interogațiile de bază ale demersului

Înțelegând prin homogamie multiplă faptul că cei care se aleg ca parteneri conjugali sunt similari sau asemănători după mai multe criterii (în primul rând caracteristici sociale, dar și trăsături de personalitate), *obiectivul principal a fost acela de a vedea ce conținut de esență are această homogamie în prezent în România.*

Acest obiectiv s-a concretizat într-o serie de interogații mai generale sau specifice, dintre care de bază sunt:

- 1) Care sunt tendințele actuale în lume și în România cu privire la întemeierea și funcționarea familiei?
- 2) Ce raport există între dragoste și căsătorie?
- 3) Ce raporturi conceptuale dar și de conținut empiric, există între homogamie, similaritate, potrivire?
- 4) Cum își reprezintă tinerii, în particular studenții, „partenerul ideal” și importanța diferitelor criterii homogamice (de similaritate) în alegerea partenerului conjugal?
- 5) Ce reprezentări și atitudini au adulții căsătoriți despre potrivire (homogamice) în desfășurarea căsniciilor?
- 6) Dincolo de percepții și atitudini, ce ne spun datele statistice din România despre homogamia (multiplă)?

2. Strategia metodologică și de prezentare a rezultatelor

Cercetarea este una primordial de tip exploratoriu. De aceea, nu am operat cu ipoteze foarte specifice. Am încercat să răspundem la întrebările formulate inițial, respectiv la unele apărute pe parcurs prin:

- A) Consultarea literaturii de domeniu, urmărind atât clarificări conceptuale și teorii existente, cât și rezultate ale unor cercetări concrete pe această temă.
- B) Am aplicat un chestionar standardizat – doar cu două întrebări deschise – unui număr de 200 de studenți de la Universitatea „Vasile Goldiș”.
- C) Am colectat pe bază de interviuri semistructurate 12 scurte „povești de viață”. Acestea pot fi considerate și microstudii de caz.
- D) Am analizat 135 de anunțuri matrimoniale de pe un site de profil de pe internet.

E) Am colectat și analizat date statistice din Anuarul Statistic al României (INS) din ultimii ani.

În afara acestor metode structurate și semistructurate, am fructificat și date observaționale ale convorbirilor informale din activitățile cu studenții, precum și din interacțiunile cotidiene cu adulții intervievați.

Datele cercetării proprii sunt prezentate și analizate predominant în ultimele două capitole, dar ele sunt invocate la modul general și în celelalte capitole. De asemenea, deși analiza conceptuală și teoretică prevalează în primele capitole, ea este prezentă însă și în partea destinată cercetării proprii.

Analizând, **în primul capitol, *tendențele actuale*** în evoluția familiei la nivel mondial și a semnificației ei valorice, sub diferite aspecte, putem afirma că schimbările din societate din ultimele decenii au fost însoțite de multiple schimbări în sfera familiei, cea mai spectaculoasă fiind trecerea de la familia nucleară la o diversitate de modele familiale alternative (Giddens et al., 2005; Iluț, 2005; Benokraitis, 2005; Demo et al., 2000; Ionescu, 2003; Vlăsceanu, 2011).

În plan *valorico-atitudinal*, se manifestă primordialitatea intereselor individuale în fața așteptărilor societății, importanța satisfacției individuale, a afectivității și dragostei. Comparația făcută între evoluția familiei din țara noastră și cea din țările occidentale (și din Uniunea Europeană) evidențiază diferențe sub multe aspecte. În România, modelul familial modern s-a instalat mai târziu ca în Occident. Este dificil de precizat dacă familia românească este în prezent modernă (sau postmodernă) ori tradițională, chiar dacă este tot mai evidentă erodarea valorilor tradiționale și pătrunderea concepțiilor tot mai liberale. Sau mai adecvat ar fi să spunem că în România continuă să funcționeze familii tradiționale, alte familii, după toate criteriile sunt moderne (și postmoderne), dar majoritatea îmbină elemente ale tradiționalismului cu modernul.

Mărimea medie a gospodăriilor în țara noastră, deși aflată în scădere, este superioară dimensiunilor din țările occidentale, cu efecte asupra funcționării familiei (Iluț, 2008).

Relațiile înainte de căsătorie nu mai constituie un tabu, ci o realitate generalizată: crește numărul tinerilor care locuiesc singuri sau în cuplu, amânând tot mai mult data căsătoriei și de aceea coabitarea juvenilă (ce are la bază în special afectivitatea) devine tot mai frecventă și mai durabilă; tot mai multe cupluri preferă coabitarea în locul căsătoriei legale, majoritatea tinerilor concepând concubinajul ca pe o „căsătorie de probă”. Cu toate acestea, în țara noastră puțini tineri locuiesc singuri față de tinerii din alte state (cum ar fi de exemplu Suedia), modelul cultural al locuirii cu bătrânii fiind destul de persistent. În societatea contemporană occidentală legăturile dintre generații devin tot mai slabe: tinerii părăsesc devreme domiciliul parental, bătrânii locuind singuri. În România, familiile multigeneraționale sunt mult mai frecvente, atât

din cauza unor presiuni economice, cât și ca o manifestare a persistenței limitate a modelului tradițional (Rotariu, 2010).

Deși *rata nupțialității* a avut în ultimele decenii o clară tendință de scădere, ea se menține, în țara noastră, superioară țărilor occidentale; se constată și o tendință de amânare a căsătoriei, crescând vârsta medie la căsătorie și vârsta la prima căsătorie, ce se situează sub nivelul țărilor occidentale.

Ocuparea femeii în câmpul muncii și creșterea interesului acestora pentru carieră determină creșterea vârstei la prima naștere și o tendință spre redistribuirea rolurilor în familie. Evoluția *fertilității populației României* în ultimul deceniu are un trend continuu descendent. Modelul familial spre care se tinde este cel al copilului unic. Acest fenomen comportă mai multe explicații: pe de o parte, scăderea nivelului de trai a făcut ca părinții să-și concentreze resursele spre îngrijirea unui singur copil; pe de altă parte, în politica postnatalistă a regimului comunist s-a cristalizat „cultura natalității restrânse”, a cărei cerință centrală era reglarea numărului de copii în raport cu posibilitatea familiei de a oferi acestora sprijinul material necesar

În *relațiile dintre membrii familiei*, esențial devine *aspectul emoțional-afectiv*, iar în plan atitudinal se constată o toleranță tot mai mare în raport cu relațiile extraconjugale.

Crește *numărul separărilor și al divorțurilor*, ce survin din ce în ce mai devreme în viața cuplurilor, tot mai mulți copii crescând cu un singur părinte (de obicei mama) sau cu părinți vitregi.

Coabitările sunt simbol al relației de dragoste din societatea postmodernă, iar cuplurile căsătorite legal dezvoltă un nou tip de relație numită de unii autori „relație pură” sau „dragoste confluentă”, valabilă și pentru alte tipuri de relații: părinți – copii, rude, prieteni. Prietenii, vecinii au devenit la fel de importanți ca și rudele, jucând un rol important în viața individului și chiar în funcționarea familiei.

Avem în față o determinare intercondiționată a unui complex factorial care a condus la faptul că începutul mileniului trei să reconfigureze familia prin următoarele principale aspecte: creșterea ponderii alternativelor nonmaritale, adică a celibatului definitiv, a coabitării și a căsătoriilor homosexuale; creșterea substanțială a vârstei de căsătorie, atât la bărbați cât și la femei; scăderea numărului copiilor în cadrul cuplurilor și amânarea nașterii acestora; creșterea numărului de nașteri înafara căsătoriei; creșterea numărului divorțurilor, care reprezintă sursa principală a familiilor monoparentale; reducerea semnificativă a funcțiilor economice, de socializare și educative, dar într-o anumită măsură și a celei sexuale și chiar a celei de suport afectiv.

Adăugând la aceste caracteristici și alte „rele”, mulți specialiști și politicieni, dar și oameni de rând deplâng deteriorarea valorilor (tradiționale) ale familiei. Sunt însă și tot mai mulți

analizi și interpreți ai vieții sociale, care deși recunosc că familia nu mai are aceeași importanță în ansamblul societal ca în trecut (e vorba în principal de trecutul preindustrial, premodern), consideră că schimbările produse în conținutul și funcțiile familiei aduc și numeroase beneficii: E vorba, în esență, de emanciparea femeii în spațiul domestic, de o diminuare treptată a autorității tiranice a părinților în relațiile cu copiii, de generarea unei atmosfere mult mai confortabile în sânul familiei.

Este interesantă în acest sens constatarea recent a unei autoare americane, bazată pe o investigație calitativă, utilizând interviuri intensive (Nelson, 2010). Ea a identificat două stiluri de control al părinților asupra copiilor, inclusiv prin utilizarea tehnologiei moderne (GPS, telefon mobil). Primul stil, specific părinților din clasa de mijloc superioară, cu pregătire școlară postcolegiu nici nu este practic un control, puberii și adolescenții fiind supravegheați prin consens, se răspunde nevoilor lor, se dă atenție împărțirii de sine, se cultivă încrederea și respectul reciproc, se mizează pe potențialul în formare a lor și li se declară aceasta încurajându-i. Controlul se face fin, insidios, autoarea numind acest model calitatea de „comportament parental fără control” (*parenting without control*, p. 174). În contrast, celălalt stil, curent printre cei cu o pregătire mai scăzută, muncitori din clasa de mijloc de jos, se caracterizează printr-un control mai sever, grija față de aspectele mai concrete și pragmatice, dorința de maturizare cât mai rapidă. Acest stil este numit „comportament parental limitat” (*parenting with limits*) (p. 175).

Ar fi de discutat cum se regăsesc asemenea stiluri în societatea românească actuală, dar sunt toate evidențele să considerăm că deși există și la noi abordarea psihoafectivă pozitivă și eficientă din partea unor părinți la adresa copiilor, majoritar apare stilul autoritar, presiunea părinților asupra copiilor de a învăța și munci, de a asculta de cei în vârstă. Nu e mai puțin adevărat că mai cu seamă din partea unor părinți bogați peste noapte, fără un fundal educativ-cultural superior, atitudinea față de copii este mult prea permisivă.

Oricum, familia românească actuală se găsește la intersecția tradiționalului cu modernul și postmodernul, întâlnirea dintre cele două realități și concepții conducând uneori la sinteze reușite, alteori la conflicte cu efecte dezastruoase și în relația părinți-copii.

Încurajator este faptul că tineretul în general, studenții în particular, nu doar că afișează o atitudine pozitivă față de mariaj și familie, dar și-o reprezintă în chip pozitiv, descriind-o ca pe un loc unde domnește afecțiunea, echitatea între bărbat și femeie, părinți și copii și nădăjduiesc în stabilitatea ei. Asemenea descrieri rezultă și din cercetarea proprie.

Cu toate că cele de mai sus sunt declarații, și realizarea lor în planul comportamentelor efective nu se întâmplă automat, însuși faptul că ceea ce exprimă este saturat de dezirabil social constituie o premiză optimistă în legătură cu viitorul familiei în România.

Așadar, cu toate că imaginea promovată mai ales prin mass-media și în rândul opiniei publice generale în privința căsătoriei și familiei în formula sa clasică sunt de multe ori pesimiste, accelerarea și complexitatea schimbărilor punându-și amprenta asupra indivizilor și slăbind forța relațiilor de durată între doi parteneri, se pot identifica elementele unui nou echilibru, atât în ceea ce privește evoluția familiilor, cât și în ceea ce privește distribuția comportamentelor familiale.

Avem două categorii de păreri: analiștii pesimiști, care observă un cerc vicios al degradării familiale, amplificată prin intermediul unei socializări deficiente, sau datorită presiunilor infrastructurale (în special cele ocupaționale datorate schimbărilor la nivel economic), în timp ce optimiștii consideră că perioada actuală este una a tatonărilor, a explorării în vederea atingerii unui nou echilibru familial. În plus, pot fi relevate semne ale unui sistem valorico-atitudinal și comportamental nou, atât în ceea ce privește evoluția familiilor, cât și în ceea ce privește distribuția comportamentelor familiale.

Numeroase cercetări au confirmat faptul că, în ciuda așteptărilor, proporția comportamentelor familiale relativ tradiționale a rămas foarte mare. Mai mult, implicarea activă în comportamentele familiale considerate alternative nu reprezintă o implicare personală totală; indivizii aleg un comportament sau altul în funcție de situație și mai ales în funcție de perioada de viață pe care o trăiesc. Moralitatea nu mai este absolută, ci situațională, permițând opțiuni variate pentru una și aceeași persoană. În acest proces de transformare au apărut noi tipuri de mentalități, denumite de unii autori „mixte”.

Concluziile conturate în cel **de-al doilea capitol** arată că *între dragoste și căsătorie există un raport complex, de multiple condiționări și interferențe*. O primă idee semnalată aici este aceea că analizând diferite tipuri și stiluri de dragoste, ele apar în literatura de specialitate ca *tipuri ideale*, cu funcție didactică, la modul concret, în practica cotidiană a desfășurării dragostei, tipurile și stilurile se combină, luând configurații specifice. De altfel, așa cum reiese și din cercetarea noastră, mulți tineri, cel puțin pentru o perioadă de timp, trăiesc cu impresia că dragostea lor e unică.

Mixajul dintre diferite stiluri – în particular dintre cele șase, susținute în teorie, dar regăsite și la nivelul mentalității cotidiene, adică pasională, companională, posesivă, altruistă, ludică, pragmatică – este atât unul spațial, cât și unul temporal. Spațial în sensul de *concomitent*, pentru că, dacă avem în vedere că fiecare stil are la rândul lui mai multe componente și atribute, în iubirile efective sunt recunosibile caracteristici ale mai multor stiluri.

Dar combinația dintre diverse tipuri și stiluri de dragoste este și mai prezentă și evidentă dacă o privim ca procesualitate pe termen mediu și lung: o iubire poate fi la început pasională și să devină, apoi, altruistă, sau invers: o iubire de mare profunzime și durată poate începe ca un joc, ca ceea ce se numește „jocul de-a dragostea”, sau ludică; nu este exclus nici ca un debut

furtunos de dragoste pasională, să sfârșească în una pragmatică, și nici situația contrară nu e exclusă. Însă modelul el mai logic, firesc și frecvent este succesiunea dragoste pasională – dragoste romantică. Cu mențiunea că nu e o totală separare în timp, ci e vorba de predominanță.

Ar fi de evidențiat apoi cu titlul de concluzie că, indiferent de originile dragostei romantice, ca etichetă lingvistică mai mult, dar și ca unele atribute ce trimit la mister și poezie – apărută în această ipostază în occidentul european medieval –, ea este un fenomen universal. Și sunt destule argumente științifice că prin atributele ei fundamentale, dintre care investiția emoțională în partener și, prin urmare, atașamentul stabil, au avut și continuă să aibă rol evolutiv-funcțional pentru specia umană.

Faptul că dragostea, cu notele ei intrinseci de pasiune (emoții și sentimente), intimitate, atașament și stabilitate, are un substrat genetic, nu este neapărat în contradicție cu variabilitatea culturală. Concepția bio-evolutivă susține teoria adaptării culturale, adică potențialul genetic se manifestă constrâns de condițiile de ecologie locală, astfel încât intimitatea, investiția emoțională într-un singur partener, ceea ce ar conduce la familia monogamă, și alte atribute ale dragostei romantice se convertesc în poligamie, instabilități în relații intime, în iubiri mai difuze și variabile.

Multe din argumentele apărătorilor paradigmei evolutiv-funcționaliste, chiar cu introducerea ideii de adaptare culturală, nu par convingătoare. Dar, există o preocupare asiduă ca, integrând date de psihologie evoluționistă, neurologie, sociologie și antropologie, să se elaboreze modele tot mai cuprinzătoare și credibile (vezi, pe larg, Sternberg și Weis, 2006).

Dacă există o propensiune înnăscută a indivizilor umani (la fel ca la toate ființele vii) înspre a-și reproduce genele prin urmași, și dacă acest lucru este mai profitabil prin atașament emoțional și stabilitate relațională între două persoane heterosexuale, asigurându-se astfel mai bine creșterea și dezvoltarea copiilor, nu e mai puțin adevărat că poate tocmai din această cauză, dragostea și căsătoria sunt și constructe sociale.

Societatea, prin habitusurile sale, prin reguli de neîncălcăcat în societățile iliterate, printr-o întreagă ideologie promovată prin mass-media în societățile complexe, constrângea indivizii, direct și indirect înspre întemeierea familiei. E adevărat că, inclusiv în cultura europeană, multă vreme căsătoria nu era conectată cu dragostea romantică (vezi și Giddens, 2000). Însă astăzi, din ce în ce mai mult în toate societățile, dar foarte pronunțat în țările dezvoltate, căsătoria este aproape de neconceput fără să aibă ca suport dragostea adevărată. Cu toate acestea, dacă, așa cum reiese și din statisticile oficiale, precum și din anchete speciale pe subiect, marea majoritate a tinerilor doresc să se căătorească, și vor să o facă din dragoste, o imensă cantitate de dragoste se consumă înafara căsătoriei. Există coabitare premaritală, care nu conduce neapărat la

căsătorie, există mari pasiuni, chiar necoabitante care, de asemenea, nu sfârșesc toate în mariaj. Dar mai există și coabitări permanente, ca alternative la căsătorie.

Iar dacă ne referim nu doar la dragoste, ci și la sexualitate, care înseamnă de cele mai multe ori și dragoste, dar nu cu necesitate, atunci trebuie menționată alături de sexualitatea premaritală și cea extramaritală (Strong et al., 1998, p. 233). Aceasta, în cele mai multe cazuri, nu este o simplă aventură, ci și atașament emoțional. Nu întâmplător, cu deosebire soțiile sunt îngrijorate, nu doar din firescă gelozie, determinantă afectiv, ci și pentru că e în pericol destrămarea familiei. Se poate afirma deci, că referindu-ne mai ales la America și Europa, inclusiv la România, căsătoria presupune dragoste, dar nu și invers.

O problemă deschisă este aceea în ce măsură diferite tipuri de dragoste ca determinant al căsătoriei afectează trăinicia acesteia. Contrar concepției populare, dragostea adevărată (romantică), mare pasiune mai ales, nu este un bun predictor pentru stabilitatea căsătoriei.

Pe această linie, L. Vlăsceanu (2011, pp. 659-660) analizează avantajele și dezavantajele familiilor bazate pe două tipuri de dragoste: *cea prin atracție* și *cea prin atașament*. Prima, asimilată de autor ca dragoste romantică, caracteristică societății moderne și postmoderne, duce la căsătorii și familii vulnerabile, instabile, pentru că romantismul celor doi se confruntă cu o realitate neprietenoasă stabilității sentimentelor, cu diverse provocări și incitări. În schimb, dragostea prin atașament, specifică societăților tradiționale, cu toate că inhubă puternic sentimentele pure, fiind strict condiționată de criterii de stare socială, avea avantajul că asigura stabilitatea familiei.

Problematică sunt în aceste afirmații, inspirate în mare măsură de A. Giddens (2000), două lucruri. 1) După cum relevă aproape toți antropologii, istoricii și sociologii, în societățile tradiționale căsătoriile nu se mai întemeiau atât pe dragoste, cât pe aranjamente indirecte. Dragostea exista, de exemplu, în societățile europene rurale, dar era difuză. Pentru societatea medievală însuși Giddens (2000) afirmă în mai multe rânduri că dragostea nu avea nimic de-a face cu căsătoria. 2) Chiar dacă acest gen de cuplări le numim „dragoste prin atașament”, opusă cumva dragostei romantice, sau „de atracție”, sfidăm o întreagă literatură de specialitate, care după cum s-a văzut și în analizele noastre precedente – inclusiv în prezentarea celebrului model triumfiular al dragostei al lui Sternberg (1988) –, atașamentul este o componentă esențială a dragostei romantice.

De altfel, și în teoretizări ulterioare, susținute de extinse cercetări empirice, se consideră că conceptul de dragoste romantică are în nucelul său dur, componenta atașamentului.

Prezentând astfel de poziții, J. Fitness et al. (2006, p 226) vorbesc despre dragostea romantică (e adevărat cu specificarea că cea adultă) ca fiind în primul rând atașament, relevantă în

investigații concrete printre altele prin itemul „Sunt dependent emoțional de fericirea, siguranța și securitatea ta”.

În al doilea rând, se menționează susținerea și grija profundă față de partener, consemnată și în itemul: „O parte din identitatea mea se bazează pe grija față de tine, și dacă ar fi să dispari, mă aș simți foarte supărat, gol, mai puțin valoros și probabil vinovat”.

În al treilea rând, e vorba de atracția sexuală, exprimată și în propoziția „Sunt puternic atras sexual de tine și nu mi te pot scoate din minte”.

Dincolo însă de posibilele distincții terminologice, de nuanțele și interpretările conceptuale posibile, apare limpede că în căsnicie, dragostea romantică oricât de larg ar fi ea înțeleasă, trebuie să fie însoțită de o dragoste mai așezată, dominată de mai multă raționalitate, unde să nu primeze convulsiile afective. Este ceea ce s-a consacrat în literatura de specialitate ca „dragoste companională” sau, după alții, așa cum procedează și L. Vlăsceanu (2011) ca „dragoste casnică” (p. 659).

Neîndoielnic că sub eticheta de dragoste companională se poate ascunde și rutina, simpla viață în comun, conjugarea eforturilor pentru a crește și aranja copiii, înțelegerea în luarea de decizii, respectul reciproc. Pasiunea și senzațiile rămân mult în urmă. Grav este însă atunci când în căsnicie nu există nici acest fel de dragoste.

Concluziile celui de-al **treilea capitol** se pot formula în termeni de ***potrivire, selectivitate socioculturală și homogamie multiplă***.

S-a conturat că noțiunea cu sfera cea mai largă atunci când vorbim de dragoste de lungă durată și mariaj este „potrivire”.

Conceptul de potrivire este cuprinzător și flexibil, exprimând atât caracteristicile sociale, cât și pe cele fizice și psihologice. El înseamnă, totodată, nu doar similaritate, ci și compatibilități și chiar complementarități. Limbajul colocvial reflectă bine acest lucru prin expresii de genul „Ce bine se potrivesc. El este înalt și blond, ea minionă și brunetă, dar se sorb din ochi și se înțeleg de minune. Sigur vor avea o căsnicie fericită”. Predicțiile de acest fel nu au neapărat o valoare statistică, important este că în viața cotidiană potrivirea funcționează, și ea este înțeleasă nuanțat.

Iar în complexul proces al potrivirii, o componentă fundamentală este potrivirea din punctul de vedere al atractivității fizice, „cât de bine arată persoana”. Studii clasice de psihologie socială au confirmat ipoteza că indivizii se orientează în alegerea partenerului și în funcție de faptul dacă percep sau nu o asemenea potrivire. Este clar că aici intervin fenomene ale reprezentării și stimei de sine, de iluzionare, dar statistic s-a demonstrat că *ipoteza potrivirii (matching hypothesis)* funcționează. Se citează des în acest sens (vezi și Taylor et al., 1994; Strong et al., 1998; Iluț, 2009) ingeniosul experiment al lui T. Huston (1973), prin care autorul și-a testat teza cu privire la ambiguitatea în alegerea partenerilor de dragoste: adică, pe de o parte, persoanele sunt înclinate

să se cupleze cu altele cât mai arătoase și, pe de altă parte, probabil și datorită fricii de respingere, să opteze pentru cele care sunt identice sau asemănătoare ca frumusețe. Astfel, atunci când experimentatorii i-au asigurat că se vor întâlni cu oricare dintre femeile pe care le aleg pe baza fotografiilor, aproape toți participanții bărbați le-au ales pe cele care arătau cel mai bine. Când însă bărbaților li s-a comunicat că întâlnirea va avea loc doar dacă, văzând fotografiile lor, femeile acceptă sau nu, ei au ales acele persoane feminine despre care estimau că se potrivesc cu fizicul lor.

Ipoteza potrivirii are ca miză centrală *realismul subiecților* umani. Cercetări de specialitate, experimentale și statistice, dar și dovezi multiple din viața socială-cotidiană ne arată cât de puternic este acest fenomen în alegerile efective, cu deosebire cele ce privesc relațiile de lungă durată (maritale). Și desigur, nu se referă doar la aspectul fizic. Persoanele judecă realist să se căsătorească sau nu și când e în joc o diferență mare de școlaritate.

Realismul nu înseamnă însă neapărat respectarea homogamiei (similarității) pe toate planurile. Teoria pieței maritale și, mai cuprinzător, a schimbului social (vezi, pe larg, Becker, 1991) explică în termeni de resurse și capital (material, erotic, simbolic) pe care îl au și și-l doresc reciproc cei doi care se cuplează conjugal: o fată tânără și frumoasă, dar mai puțin dotată material, nu e nicicum nerealistă dacă aspiră să se mărite cu un bărbat mai în vârstă, dar cu un statut socioeconomic ridicat.

La potrivire, pe mai multe dimensiuni se ajunge însă printr-o continuă *selectivitate socioculturală*, unde un rol fundamental îl joacă *proximitatea fizică*. Aceasta deoarece zonele rezidențiale, mai ales în mediul urban contemporan, înglobează în sine criterii sociale: situație materială, școlaritate, stil de viață, petrecerea timpului liber, modalități de distracție. De aici, un alt element critic – instituțiile educaționale. Astfel că de la început cei cu un înalt statut socioeconomic se joacă împreună, sunt colegi de grădiniță și de școală, participă la aceleași chefuri. La fel, cei din cartierele sărace. Mai departe, elitele au șanse mai mari să urmeze licee și universități de prestigiu, fiind cu mai mare probabilitate în contact la vârsta îndrăgostirii.

Selectivitatea se produce concomitent și pe planul potrivirii ca și profil psihologic, atitudinal, valoric și comportamental. Principiile de viață și preferințele sunt, prin socializare și educație, identice sau asemănătoare. Mediul virtual poate corecta mult presiunile mediului fizic și social, dar nu încalcă semnificativ principiul selectivității socioculturale. În discuțiile și dezvoltările de pe internet, oricât de multe încercări de exagerare în prezentarea de sine ar exista, până la urmă transpare compatibilitatea psihosocială. Dincolo de parametrii obiectivi, ca trăsături fizice (înălțime, greutate etc.) sau de statut social (ocupație, școlaritate, situație materială) mai mult sau mai puțin corect comunicați, conținutul discuțiilor reflectă un anumit nivel de inteligență și cultură, și prin aceasta implicit caracteristici de condiție socială.

E adevărat că inteligența (care prin ea însăși este un factor de reușită și avansare școlară) transcende semnificativ background-ul familial. Și nu trebuie omis faptul că aprecierea inteligenței ca o trăsătură importantă, în gândul la căsătorie nu este doar o chestiune de valoare psiho-spirituală, ci și pragmatică, inteligența fiind percepută chiar la nivelul omului de rând ca un bun predictor pentru reușita în viața de familie (vezi și Becker, 1991).

În procesul de alegere a partenerului conjugal se împletesc, prin urmare, o serie de atribute și considerente, mai mult sau mai puțin conștiente. Operează o continuă filtrare (vezi și Schaefer, 2005; Benokraitis, 2005; Baron et al., 2006) în care predominantă este tendința homogamică, dar se „infiltrază” și numeroase elemente de heterogamie.

De fapt, una din concluziile majore ale acestui capitol este aceea că *distincția homogamie-heterogamie este relativă*. Aceasta din mai multe considerente:

Unul important este acela că homogamia nu acoperă doar situațiile perfect identice, ci mai frecvent apropiierile, distanțele mici. Altfel spus, ca în multe alte măsurări, se iau în calcul *intervale*. Îi vom considera homogamici din punct de vedere al statutului școlar pe absolvenții de facultate, indiferent dacă unii au masterat sau doctorat.

Apoi, uneori o diferență constantă, o cutumă culturală, desigur dacă ea nu este prea mare este, în general, privită ca o normă homogamică. Elocventă, poate singura, este în acest sens diferența de vârstă în jur de 3 ani în favoarea soțului.

Putem reitiera aici și constatarea, care nu este propriu-zis o distincție relativă conceptuală, dar care se referă la alegerile maritale efective, și anume că în concretul cotidian, homogamia și heterogamia se intersectează sub anumite aspecte.

Referitor la *raportul dintre homogamie și similaritate*, pe baza analizei conținutului și structurii textelor de specialitate, se poate degaja următoarea concluzie: în multe contexte, cele două concepte sunt utilizate ca *echivalente*. Totuși, nuanța, deloc neglijabilă, este aceea că homogamia, figurând ca și concept-cheie în sociologie, insistă asupra identităților sau apropiierilor după criterii sociale, expediindu-le pe cele psihologice prin rubrica „trăsături de personalitate”. Iar prin *similaritate*, concept-cheie în psihologia socială, se procedează invers: sunt tratate pe larg caracteristicile psihologice (în special cele atitudinal-valorice) și sunt prezentate mai superficial criteriile socio-demografice.

Însă, prin desigur condiționărilor sociale și psihologice, fără a fi perfectă, ca tendință general-statistică se impune homogamia. Și, ceea ce constituie și obiectivul principal al lucrării noastre, se poate afirma că această *homogamie este multiplă*. (P. Iluț folosește termenul de „homogamie multicriterială” (2005, p. 110), care ar însuma proximitățile (sau chiar identitățile) de mai multe feluri: geografică, socială, mentalitară (decisivă fiind aici orientarea valorică). Autorul argumentează cum aceste tipuri de proximitate sunt interdependente și conduc în final al o înaltă

selectivitate. Deși cele două concepte au, în cele din urmă, conținuturi foarte asemănătoare, se poate aprecia că „homogamia multiplă” este mai largă, cuprinzând, pe lângă ideea de mai multe criterii, și sugestia de dinamicitate și flexibilitate în procesul de alegere a partenerului conjugal. De aceea, în strategia metodologică de cercetare, am utilizat atât date statistice și tehnici cantitative de culegere a datelor (chestionar standardizat), cât și metode calitative (interviuri semistructurate).

Atractivitatea spre un anumit partener se asociază cu *proximitatea spațială*, care are un rol esențial în încheierea de căsătorii deoarece ea cumulează și alte criterii homogamice (etnic, statut socio-profesional, religios, de vârstă). În continuare, în homogamie este determinantă importanța *similarității în sistemele valorico-attitudinale și trăsăturile de personalitate*.

Capitolul patru include trei cercetări empirice proprii (folosind metode diverse de colectare și analiză a rezultatelor), urmărind fenomenul homogamic (heterogamic) prin prisma *raportului dintre idealul romantic și realismul perceptiv cu privire la funcționarea pieței maritale și a familiei*.

Analiza calităților pe care și le doresc respondenții studenți de la partenerul ideal arată că dintre cele 10 propuse, pe primele locuri se situează seriozitatea, inteligența și tandrețea, iar pe ultimele trei locuri situația materială bună, spontaneitatea și spiritul de aventură.

Explicația ar consta în faptul că referindu-se la o relație de durată, e normal ca aceasta să întrunească scorurile cele mai mari la seriozitate, inteligență și tandrețe. Aceste calități sunt vitale pentru o relație stabilă, unde investițiile cognitive și emoționale, și chiar materiale dau roade și nu se pierd. Pentru că și oamenii obișnuiți, nu doar specialiști, știu că cu cât investesc mai mult, cu atât vor suferi mai tare de pe urma unei eventuale despărțiri.

Apoi, calități cum sunt inteligent, serios, cinstit, au productivitate deosebită în viața socială în general și inclusiv în cea familială. Ele au o rază de acțiune și o eficiență mult sportivă în acest sens în comparație de exemplu cu spontaneitatea sau umorul. De reținut și faptul că inteligența are un rol deosebit în comunicare, care, la rândul ei, constituie elementul central al unei iubiri și căsnicii reușite. Împrejurarea că spiritul de aventură apare pe ultimul loc în clasamentul calităților nu e de mirare. Pentru că respondenții nu se referă la ei, ci la partenerul dorit. Ori cine și-ar dori un partener gata oricând de aventuri amoroase?

Procedând la cele mai relevante grupări de calități prin analiza cluster, s-au identificat 7 profiluri de partener ideal, cu totul succint și simplificând mult reprezentările grafice, ele ar putea fi caracterizate astfel:

Profilul nr. 1 ar exprima “Doresc un partener *inteligent, serios, sigur de sine*, dar care să fie capabil și de *tandrețe*. Nu contează atât de mult *frumusețea și nici chiar situația materială*.”

Profilul nr. 2 are în subsidiar judecata “Să fie *inteligent, serios, tandru, cu situația materială bună*, nu strică o doză de umor, restul de mai contează, succesul unei relații de durată și al unei căsnicii prospere fiind asigurat”.

Profilului nr. 3 i s-ar potrivi eticheta de *plat și cenușiu*. Nu există diferențe semnificative în aprecierea calităților, toate fiind apreciate la cote maxime. Acest portret poate însemna *ambiguitate și nehotărâre* sau foarte probabil *superficialitate* în completarea chestionarului.

Profilul nr. 4 apare destul de curios, reprezentarea grafică urmând forma de U, cele două vârfuri fiind date de *seriozitate și tandrețe* și respectiv de *siguranță de sine și frumusețe*. Seriozitatea și siguranța de sine întrec mult în aprecieri chiar și inteligența.

Profilul nr. 5 poate fi caracterizat ca *zigzagat*, nu se poate constata o tendință configurativă, pregnantă este aversiunea față de situația materială bună, necontând prea mult nici frumusețea și nici siguranța de sine, inteligența nefiind nici ea prezentă cu scoruri mari. Deviza pare a fi: “Să ne bucurăm de viață, fără să ne pese de valoarea materială a lucrurilor, dar să fie serioși unul cu altul și, bineînțele, fără aventuri”.

Profilul nr. 6 apare cu nota cea mai pregnantă de *pragmatism*. Surprinzător este aici rangul foarte scăzut al tandreței. Cele trei calități care se detașează net în aprecieri sunt inteligența, seriozitatea și siguranța de sine. Situația materială nu are nici ea un scor ridicat. De aceea, pragmatism înseamnă ca potențialități de realizare în viitor din punct de vedere al calităților personale.

Profilul nr. 7 are de asemenea o formă de U, dar mai aplatizată, unde cele două vârfuri sunt *inteligenta și frumusețea*. Cei ce susțin un atare profil al partenerului ideal pareă ar spune: “Ce contează oare mai mult decât să fii cu cineva care e și frumos și inteligent?”

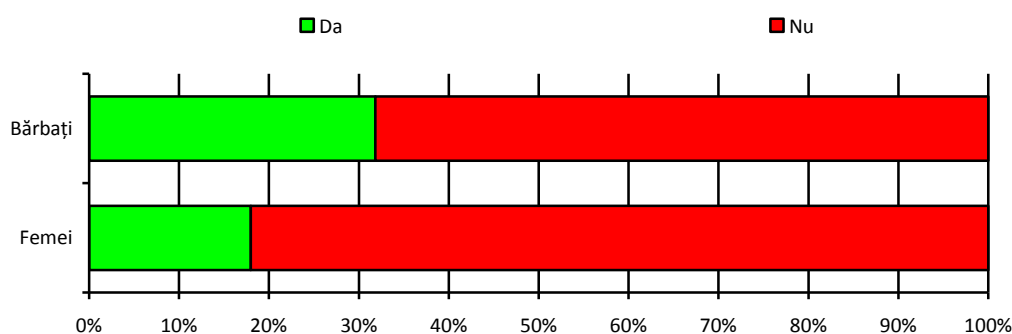
Să consemnăm însă ca o concluzie de ordin metodologic, dar care afectează profund și ontologicul. Profilurile reieșite din analiza cluster sunt totuși construcții statistice și e problematic în ce măsură asemenea profiluri strict definite sunt identificabile în viața reală. Ele pot fi luate în seamă însă ca orientative. Și aceste profiluri considerate împreună cu ierarhia calităților, ne arată că în optimul respondenților pentru partenerul ideal conjugal, trăsături ale diferitelor tipuri de iubiri, dominante fiind *cele ce împletesc dragostea romantică cu cea companională*.

În concepția despre partenerul ideal studenții nu pun mare preț pe *criterii ca etnie, religie* și optează pentru o *vârstă apropiată*. S-au constatat însă *diferențe semnificative* în această privință după două variabile socio-demografice și anume: cei cu rezidența în mediul rural dau o mai mare importanță criteriului religios în alegerea partenerului ideal decât cei din urban; de asemenea, creditează homogamia religioasă cei mai în vârstă decât cei mai tineri;

Cu privire la întrebarea dacă *partenerul ideal trebuie să aibă același nivel de studiu*, diferența majoră este după criteriul sex, redată mai jos:

Tabel 1. Partenerul ideal trebuie să aibă același nivel de studiu, după sexul respondentului

Nr. crt.	Partenerul ideal trebuie să aibă același nivel de studiu	Sexul		Total	Testul de semnificație	
		Feminin	Masculin		Chi-pătrat	p
1.	Da	16 18,0	35 31,8	51 25,6	4,944	0,026
2.	Nu	73 82,0	75 68,2	148 74,4		
	Total	89 100,0	110 100,0	199 100,0		

Grafic 1. Partenerul ideal trebuie să aibă același nivel de studiu, după sexul respondentului

Bărbații sunt semnificativ mai înclinați să creadă că partenerul ideal trebuie să aibă același nivel de studiu, pe când femeile nu sunt la fel de entuziaste. O speculație ar fi că în lume în general femeile sunt și aspiră să se căsătorească cu bărbați cu o mai înaltă condiție socială, care înseamnă de regulă și școală mai multă. Ele sunt proporțional mai mult angajate în hipergamie.

Adăugând la aceste diferențe și unele ce privesc statutul domestic al femeii și al bărbatului, putem concluziona că, chiar la nivel de partener ideal, opțiunea reflectă mixajul dintre mentalitatea tradițională și cea modernă.

Din cercetarea cu privire la anunțurile matrimoniale de pe internet, se pot extrage două principale concluzii:

- Dacă comparăm ceea ce solicităm ca și calități de la partener cu ceea ce oferă (cum se caracterizează), constatăm atât la bărbați cât și la femei o corepondență accentuată. Se pun în prim plan (în valoare) ca ofertă, de către femei, ceea ce știu că solicită bărbații: frumusețe, lipsa obligațiilor, sociabilitate, iar bărbații oferă tocmai calitățile cerute prioritar

de femei: situație materială, seriozitate, lipsa de obligații. Lipsa de obligații este un atribut invocat plina atât la cereri cât și la oferte, deopotrivă de femei și bărbați. Și nu întâmplător, pentru că obligațiile de a crește copii, de a avea grijă de alte persoane, sau a avea încă puternice legături afective cu altcineva sunt impedimente serioase în reușia căsniciei intenționale. Altfel spus, doritorii de mariaj sau dovadă de mult realism în judecarea cerințelor pieței maritale.

- În ciuda faptului că și societatea românească cunoaște transformări notabile de mentalitate în sensul egalizării de statut social pentru femei și bărbați, anunțurile matrimoniale arată că funcționează încă cu tărie modelul tradițional, cunoscut, în care, pe piața maritală, bărbatul vine prioritar cu capitalul de statut socioeconomic, iar femeia cu cel estetic, emoțional. Și nu trebuie omis din vedere că cei ce utilizează internetul au în principiu un nivel de studiu mai ridicat și sunt mai tineri.

Una dintre **concluziile generale ale analizei celor 10 interviuri** de adâncime este că intervievații – persoane mature, căsătorite de cel puțin trei ani – este că ei consideră ca fiind deosebit de importantă *potrivirea din punct de vedere al trăsăturilor de personalitate*, în special *orientarea atitudinal-valorică*.

Nu sunt neglijate în aprecieri nici criteriile sociale, cum ar fi religia și etnia. Dar după părerea lor, *factorul de risc major într-un mariaj îl constituie diferența mare de vârstă* (de la 15 ani în sus), care creează mari probleme de bună înțelegere în familie, inclusiv în ce privește stilul de viață, petrecerea timpului liber, preferințele culturale. Unii dintre intervievați afirmă că asemenea căsătorii nu funcționează propriu-zis ca familii, și ele vor sfârși prin despărțire de drept sau de fapt.

O altă constatare pregnantă este că *părinții subiecților intervievați* au fost mult mai fermi vizavi de condiția socială a partenerului ales de copiii lor. Ei au dorit o respectare a potrivirii ca stare materială, educație, etnie și religie. În interpretarea noastră, a unei *homogamii multiple*.

Dacă încercăm, în final, o *viziune holistică sintetică asupra rezultatelor* celor trei investigații, și avem în vedere trei generații de tineri studenți din prima investigație, tinerii adulți căsătoriți (interviurile din investigația a treia), cei ce-și caută partenerul prin anunțuri matrimoniale (de regulă adulți tineri), a doua investigație, și părinții în vârstă ai celor ce au fost intervievați (investigația a treia), deși problemele punctual atacate nu au fost aceleași, apare ca o linie de forță *observația că pe măsură ce coborâm de la tineri la cei mai în vârstă, crește și cota de realism, sau în tot cazul de pragmatism și tradiționalism*.

Capitolul cinci a vizat construirea unui tablou statistic prin care să se evidențieze principalele tendințe statistice în ceea ce privește homogamia (și heterogamia), urmărind și aici încrucișarea criteriilor.

Comparativ cu media UE, *vârsta medie* la căsătorie în România este încă relativ scăzută, iar *diferența de vârstă între soți* e una dintre cele ridicate (*Anuarul Statistic al României, pe anul 2008*). Dacă femeile românce au vârsta de 26 de ani la prima căsătorie, cele din Suedia se angajează într-un mariaj la peste 32 de ani. Este foarte probabil ca și la noi să se înregistreze o tendință de creștere a vârstei la căsătorie. Un efect direct, pe termen scurt al creșterii vârstei la căsătorie este că *ratele de moment, în astfel de perioade, subestimează proporțiile căsătoriilor, în cadrul generațiilor afectate de acest proces de amânare a căsătoriei*. (Rotariu, 2010).

Cu toate că diferența de vârstă între soți, comparativ cu majoritatea statelor europene este mai mare, dacă ținem cont și alte țări ale lumii, unde apar diferențe semnificativ mai mari (până la duble) cu privire la respectiva diferență, se poate trage concluzia generală că *România ocupă o poziție mijlocie în lume, în privința homogamiei de vârstă*.

Asocierea dintre *homogamia de vârstă și cea educațională* este susținută de numeroase studii (Hamplova, 2009; Nielsen și Svaren, 2009; Schwartz, 2010), aceasta nefiind întâmplătoare. Astfel, în Danemarca, jumătate dintre mariajele educațional homogamice s-au petrecut între parteneri aflați în aceleași instituții educaționale sau foarte apropiate de ele (Nielsen și Svaren, 2009). Încă o dată, apare ca foarte important în homogamie, rolul *proximității*. Această condiție este îndeplinită, când este vorba de vârstă și educație similare, de mediile școlare (liceu, facultate).

Considerată ca un preambul al căsniciei, o uniune care se aseamănă printr-o mulțime de caracteristici cu mariajul legal, *coabitarea cuplurilor* (necăsătorite) este importantă în analiza homogamiei la fel ca și nupțialitatea. Un nivel superior de explicație și înțelegere a relației dintre coabitare și mariaj, inclusiv pe dimensiunea homogamiei educaționale, este adus prin studiul lui Schwartz (2010), care, propunând în analiză paradigma „*Stock and Flow*”, introduce o idee foarte productivă teoretico-metodologic. Cercetarea nu ia în considerare doar stocurile de coabitări sau mariaje – cum se procedează uzual în analizele transversale (*cross-sectional data*) – , ci și tranziția dintre ele, în particular de la coabitări la mariaje. Fenomenul coabitării este un subiect mult discutat în mediile științifice occidentale, iar incidența acesteia, precum și motivele acestor tipuri de conviețuirii, diferă de la o categorie socială la alta.

În țara noastră, datele de la recensământul din martie 2002 care redau situația statistică a uniunilor consensuale după sex și grupe de vârstă, arătau că (cf. Rotariu, 2007, p. 61): bărbații celibatari se implică în proporție de 30-40% în acest gen de relații, de la vârsta de 40 de ani și până la bătrânețe; femeile celibatate, care ating și ele proporții similare, coboară limita inferioară

cu cca un deceniu și iar intrarea acestora în uniuni consensuale scade semnificativ după 60 de ani; divorțatii de sex masculin se implică în proporție de 20-25% din tinerețe (după 25 de ani) până la bătrânețe; la femeile divorțate, inițierea unor relații de coabitare femeile începe cam la aceeași vârstă, iar frecvențele participării lor în uniuni consensuale sunt de 15-20% până la 50 de ani, după care intensitatea fenomenului scade mai puternic decât la bărbați, procentul femeilor divorțate aflate în astfel de angajamente fiind de 3% după depășirea vârstei de 75 de ani. În interpretarea noastră, diferența dintre coabitare și mariaj și în privința homogamiei școlare și a celei etnice, anunță o creștere a gradului de realism când e vorba de căsătorie.

Cu privire la *homogamia etnică*, analiza datelor statistice oficiale din țara noastră din ultimii ani, pentru ambele genuri (sexul partenerilor), arată că cele mai frecvente situații de căsătorie mixtă se întâlnesc în cazul uniunilor legale maghiar-român, etnia romă fiind slab reprezentată în acest proces. Probabilitatea contractării de căsătorii mixte este mai mare în Transilvania (o regiune heterogenă etnic), ponderea minorității maghiare, cea mai numeroasă, fiind cea mai mare în raport cu etnia majoritară. Confirmând teoriile psihosociologice ale proximității și afinităților culturale și lingvistice generate de conviețuirea îndelungată (care pun accent pe fenomenele de alteritate, toleranță, cunoaștere reciprocă), se observă din analiza statistică faptul că fenomenul căsătoriilor mixte se manifestă cu o frecvență mult mai redusă în regiunile unde minoritățile sunt foarte slab reprezentate.

T. Rotariu (2010) arată că, raportat la ponderea cetățenilor de alte etnii de la noi, dacă mariajele ar avea loc la întâmplare, în termeni de probabilități procentul heterogamiei etnice ar trebui să fie, pentru 2006-2009 de 15%. Așadar, în România „endogamia etnică este foarte puternică, de vreme ce *ponderea căsătoriilor mixte este de circa șapte ori mai mică decât valoarea teoretică obținută în ipoteza că un astfel de fenomen nu se manifestă deloc*” (Rotariu, 2010, p. 300). Introducând în analiza statistică și variabila educație, a reieșit că, în rândul celor cu educație peste medie comparativ cu cei cu studii inferioare apare o diferență evidentă în favoarea primilor la contractarea de căsătorii mixte, ceea ce consider că este un indicator al deschiderii spre căutarea unor genuri de compatibilități diferite de cele etnice, la cei mai educați.

Privind *configurația educațională a partenerilor* se configurează următoarele tendințe:

- Cel mai puternic homogamic apare grupul celor cu studii liceale, urmași de cei cu studii superioare. Căsătoria homogamică a celor care au absolvit liceul este, luat în cifre absolute, și nu raportat la populația totală a celor care au diverse grade de instruire, mai puțin relevant, deoarece majoritatea populației românești se află în categoria celor cu studiile liceale încheiate. În schimb, apare ca puternic (și real) homogamic criteriul “studii superioare”, tot raportat la populația totală care are studii superioare în țara noastră. Explicațiile țin de selectivitatea specifică pe care o aduce facultatea, de aspirațiile induse de un statut

educațional (și implicit profesional) și de mai marea compatibilitate psihocognitivă, care induce în cele din urmă și comunicarea, înțelegerea, dragostea.

- Atunci când nivelul școlar al bărbatului este mai înalt decât cel al femeii, diferența de vârstă dintre soți este mai mare; dacă femeia are o educație mai înaltă, diferența de vârstă este net mai mică (Rotariu, 2010). Apare și aici fenomenul “compensării” în cuplu, fenomen subliniat și în numeroase studii care s-au ocupat de homogamia educațională (Hamplova, 2009).
- Homogamia educațională se manifestă cu mare intensitate în cazul cuplurilor maritale formate în perioada recentă din țara noastră, spre deosebire de situația de acum 2-3 decenii, confirmând rezultatele unor cercetări sistematice realizate în și alte state care au experimentat timp de decenii regimuri comuniste, confirmându-se astfel ipoteza importanței forțelor structurale (politico-istorice) în tendințele homogamice sau heterogamice în funcție de educație (Lijung, 2009).

Privind **divorțialitatea**, angajată în analiză pentru a consolida tabloul homogamic, înregistrările statistice din România arată că, deși există fluctuații în ultimele trei decenii, *după medii*, distribuția evolutivă a ratelor de divorțialitate arată o tendință clară: ca intensitate, apare o ușoară scădere în urban, respectiv o ușoară creștere în mediul rural. Față de alte state UE, nivelul divorțialității din țara noastră se află la cote mici.

Famiiliile mixte român-maghiar se aseamănă în ceea ce privește decizia de a divorța, după variabilele analizate, cu cele homogame etnic. Factorul “etnie roma” este asociat cu o durată a căsătoriei mai mică cu cca 2 ani, fie că este vorba de căsătorii homogame, fie mixte cu români. Cea mai mare durată a căsătoriei până la divorț o înregistrează familiile maghiare, homogame etnic. Oricum, în cazul *divorțurilor*, doar puțin peste 800, adică 2,3% dintre acestea implică familii mixte. Mariagele mixte desfăcute nu se deosebesc prea mult de cele homogame, dacă ambii soți sunt cetățeni români.

În funcție de *școlaritate*, cele mai lungi mariaje înainte de divorț apar atunci când soțul este cu o treaptă mai educat (școlaritate superioară cu un prag). Cauza care conduce la această situație este faptul că, cu cât individul este mai educat, cu atât șansele lui de a-și asuma divorțul (financiar, profesional, social), este mai facil. Cele mai reduse mariaje înainte de situația de divorț (cu trei, și respectiv trei ani și jumătate) sunt atunci când soția are în plus două sau trei trepte școlare (Rotariu, 2010).

Capitolul conturează, prin analiza secundară a datelor statistice, dar și prin trimiterea la numeroase studii (Bisin et al., 2004; Blackwell și Lichter, 2000; Hamplova, 2009; Lijung, 2009; Nielsen și Svaren, 2009), ideea că atractivitatea față de un anumit tip de partener este asociată cu asemănările mai ales în ceea ce privește etnia, rasa și educația (școlaritatea). Dar și *proximitatea*

spațială are un rol esențial în încheierea de căsătorii deoarece ea cumulează și alte criterii homogamice (etnic, de vârstă, educațional, socio-profesional etc.). Apoi, este determinantă *similaritatea în sistemele valorico-atitudinale și trăsăturile de personalitate*, ceea ce se reflectă și în rezultatele a numeroase studii și cercetări (Diabar, 2008; Iluț, 2005; Roselfeld, 2005; Shoemake, 2007; Skopek et al., 2010), fiind demonstrată, și de datele statistice expuse. Însă tendinței de selectivitate homogamică multicriterială, i se opune ceea ce P. Iluț (2005) numește *încrucișarea criteriilor*.

Principalele *limite* ale demersului nostru sunt: deși ne referim la comparația dintre homogamia percepută și declarată de respondenți și cea efectivă (rezultată din datele statistice), aceasta este mai mult impresionistică. Altfel spus, într-o cercetare viitoare s-ar putea urmări expres acest obiectiv și atunci s-ar putea construi instrumente care să înregistreze date comparabile și cantitative (pe aceleași eșantioane, întrebări mai specifice); o dezvoltare posibilă ar fi constituirea unui model mai precis al homogamiei multiple (multicriteriale); pe aceeași linie, s-ar impune o analiză mai fină a predicției stabilității cuplurilor pe baza homogamiei multiple, și paralel, a riscurilor heterogamiei, eventual a celei multicriteriale.

Bibliografia tezei

1. Albas, D., Albas, C. (1989). Love and Marriage. În K. Ishwaran (ed.). *Family and Marriage* (pp. 125-145). Toronto: Wall&Thompson.
2. Anghel, I., Horvath, I. (2009). *Sociologia migrației. Teorii și studii de caz românești*. Iași: Polirom.
3. Atkinson, R. [2000] (2007). *Povestea vieții. Interviu*. Iași: Polirom.
4. Bannister (1973). O nouă teorie a personalității. În F. Brian (ed.) *Orizonturi noi în psihologie*. București: Editura Enciclopedică Română.
5. Baron, R., Byrne, D., Branscombe, N. (2006). *Social Psychology*. Boston: Pearson Education.
6. Barret, S. (1989). Family Patterns and Contemporary Global Trends. În K. Ishwaran (ed.). *Family and Marriage* (pp. 45-61). Toronto: Wall&Thompson.
7. Becker, G. (1991). *A Treatise on the Family*. Cambridge: Harvard University Press.
8. Bejan, A., Buruiană, D. (1989). *Constituirea și consolidarea familiei tinere*. București: CCPPT.
9. Benokraitis, N. (2005). *Marriages and Families*. New Jersey: Pearson Education.

10. Berger, B. (1992). Sources of prosperity: Culture and economics. *Current*, november.
11. Berscheid, E., Walster, E. (1978). *Interpersonal attraction* (2nd ed.). Reading, MA: Addison-Wesley.
12. Bisin, A., Topa, G., Verdier, Th. (2004). Religious Intermarriage and Socialization in The United States. *Journal of Political Economy*, vol. 112, nr. 3: 615-664, disponibil la <http://jstor.org.pss>.
13. Blackwell, D., Lichter, D. (2000). Mate Selection Among Married and Cohabiting Couples. *Journal of Family Issues*, vol. 21, nr. 3: 375-302.
14. Bourdieu, P. (1999). *Rațiuni practice*. București: Ed. Meridiane.
15. Bradshaw, Y., Healey, J., Smith, R. (2001). *Sociology for a New Century*. Thousand Oaks: Pine Forge Press.
16. Bryjak, G., Soroka, M. (2001). *Sociology. Changing societies in a diverse world* (forth edition). Boston: Allyn&Bacon.
17. Bryman, A. (2009). *Social Research Methods* (3rd ed.). New York: Oxford University Press.
18. Bulgaru, M. (coord.). (2003). *Sociologie*. Chișinău: CEUSM.
19. Buss, J., Schmitt, D. (1993). Sexual strategies theory: An evolutionary perspective on human mating. *Psychological Review*, 100.
20. Chelcea, S. (2006). *Metodologia în științele socioumane*. București: Ed. Economică.
21. Chelcea, S. (coautor) (2005). *Comunicarea nonverbală: gesturile și postura. Cuvintele nu sunt de-ajuns*. București: Ed. comunicare.ro.
22. Cioflică, V. (2011). *Diferențe gender în comunicarea în familie*. Teză de doctorat, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.
23. Cohen, L., Manion, L., Morrison, K. (2007). *Research Methods in Education*. Disponibil la <http://books.google.com/books?id=iYKKgtngiMC&pg=PR1&dq=Cohen+Manion,+Morrison+2007&lr=>
24. Damian, N. (1972). *Sociologia familiei. (curs)*. București: Universitatea București.
25. DeFrain, J., Asay, S.M. (eds.). Epilogue: A Strengths-Based Conceptual Framework for Understanding Families World-Wide. *Marriage and Family Review*, vol. 41, no. 3-4: 447-466. În J. De Frain, S.M. Asay (eds.). *Strong Families Around the World: Strengths-Based Research and Perspectives*. New York: The Hartworth Press.
26. Delamater, J. (ed.) (2006). *Handbook of Social Psychology*. New York: Springer.
27. Demo, D., Allen, K, Fine, M. (eds.) (2000). *Handbook of Family Diversity*. Oxford: Oxford University Press.

28. DeVries, J., Swenson, L., Walsh, P. (2007). Hot Picture or Great Self-Description: Predicting Mediated Dating Success with Parental Investment Theory. *Marriage and Family Review*, vol. 42, nr. 3: 7-34.
29. Diabar, D. (2008). *Factors in Human Mate Selection*, disponibil la <http://www.infobarrel.com>.
30. Ember, C., Ember, M. (2002). *Cultural Anthropology* (10th ed.) New Jersey: Prentice Hall
31. Fisher, H. (2006). The Drive to Love: The Neural Mechanism for Mate Selection. În *The New Psychology of Love* (pp. 87-116). New Haven&London: Yale University Press.
32. Fitness, J., Fletcher, G., Overall, N. (2006). Interpersonal Attraction and Intimate Relationships. În M. Hogg și J. Cooper (ed.). *The Sage Handbook of Social Psychology* (pp. 219-241). London: Sage Publication.
33. Fu, V. (2001). Rasial intermarriage, pairings. *Demography*, 38 (May): 147-159.
34. Galston, W. (1996). Divorce american style. *Public Interest*. Summer.
35. Ghebreia, G. (2000). *Regim social politic și viață privată (Familia și politica familială în România)*. București: Ed. Universității București.
36. Giddens, A. (2000a). *Sociologie*. București: Ed. All.
37. Giddens, A. (2000b). *Transformarea intimității. Sexualitatea, dragostea și erotismul în societățile moderne*. București: Antet.
38. Giddens, A., Dunning, M., Appelbaum, R. (2005). *Introduction to Sociology*. New York: W.W.Norton&Company, Inc.
39. Goode, W. (1959). The theoretical importance of love. *American Sociological Review*, 24.
40. Goode, W. (1970). *World Revolution and Family Pattern*. New York: Free Press.
41. Grunberg, L. (2011). Corpul în peisajul social. În L. Vlăsceanu (coord.). *Sociologie* (pp. 391-418). Iași: Polirom.
42. Hamplova, D. (2009). Educational Homogamy Among Married and Unmarried Couples in Europe. *Journal of Family Issues*, vol. 30, nr. 1: 28-52.
43. Hantrais, L. (ed.). (2003). *Comparing Family Change and Policy Responses in Europe*. European Research Centre. Leicestershire, GB: Loughborough University.
44. Harris, M. (1975). *Culture, People, Nature*. New York: Thomas Y. Crowell Company, Inc.
45. Hărăguș, P.T (2008). Diferențe în folosirea timpului în Europa. În P. Iluț (ed.). *Stări și fenomene ale spațiului domestic în România* (pp. 223-268). Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.
46. Hogg, M., Cooper, J. (2007). *Social Psychology*. London: Sage Publication.
47. Horvath, I. (2007). Intermariajul și familiile etnic mixte în Transilvania. O analiză a stocului perechilor heterogame și a incidenței intermariajului etnic în perioada 1992-2005. În P. Iluț

- (coord.). *Dimensiuni ale familiei actuale din România* (pp. 67-108). Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.
48. Hutter, M. (1988). *The Changing Family. Comparative Perspectives*. New York: MacMillan Publishing Company.
49. Iluț, P. (1995). *Familia. Cunoaștere și asistență*. Cluj-Napoca: Argonaut.
50. Iluț, P. (2005). *Sociopsihologia și antropologia familiei*. Iași: Polirom.
51. Iluț, P. (2008). Subiecte „fierbinți” în problematica familiei; familia monoparentală (Some Challenging Problems Concerning the Family; The Single-Parent Family) . În P. Iluț (ed.). *Stări și fenomene ale spațiului domestic în România* (pp. 7-76). Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.
52. Iluț, P. (2009). *Psihologie socială și sociopsihologie*. Iași: Polirom.
53. Iluț, P., Cioflică, V., Nistor, L., Tîrhaș, C. (2009). Familia monoparentală din România: comparație urban – rural. În P. Iluț (coord.). *Familia monoparentală din România și fenomene conexe* (pp. 7-35). Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.
54. Inglehart, R. (1997). *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*. Princeton: Princeton University Press.
55. Ishwaran, K. (ed.) (1989). *Family and Marriage*. Toronto: Wall&Thompson.
56. Ivan, L. (2008). *Atracția interpersonală: afilierea, iubirea și gelozia*. În S. Chelcea (coord.). *Psihosociologie* (pp. 245-269). Iași: Polirom.
57. Kalmijn, M. (1998). Intermarriage and homogamy: causes, patterns, trends. *Annual Review of Sociology*, 24: 395-421.
58. Keltner, D., Haidt, J., Shiota, M.N. (2006). Social Functionalism and Evolution of Emotion. În M. Schaller et al. (eds.). *Evolution and social psychology*. New York: Psychological Press.
59. Kottak, C. (2002). *Cultural Anthropology*. Boston: McGraw Hill.
60. Laumann, E., Gagnon, J., Michael, R., Michael, S. (1994). *The social organization of sexuality: Sexual practices in the United States*. Chicago: University of Chicago Press.
61. Lauman, E., Michael, R. (eds.) (2001). *Sex, Love, and Health in America*. Chicago: The University of Chicago Press.
62. Letablier, M., Pennec, S. (2003). *Changing Family Structure in Europe: New Challenges for Public Policy*. London: European Research Center, Loughborough University.
63. Lee, J. (1973). *The Color of Love*. Toronto: New Press.
64. Lemmenicier, B. (1988). *Le marche du mariage et de la famille*. Paris: PUF.
65. Levy-Strauss, C. (1973). *Antropologie structurală*. București: Ed. Politică.
66. Lijung, S. (2009). The Effect of the Cultural Revolution on Educational Homogamy in Urban China. *Social Forces*, vol. 88, nr. 1: 257-270.

67. Lindsey, L., Beach, S. (2003). *Essentials of Sociology*. New Jersey: Pearson Education.
68. Linton, R. (1949). The natural history of the family. În R. Anshen (ed.). *The family: Its function and destiny*. New York: Harper&Brothers.
69. Lynch, J. (1995). Chasing Deadbeat Parents. *Spokesman Review* (Seattle), March, 26.
70. Michel, A. (1974). *Activité professionnelle de la femme et vie conjugale*. Paris: CNRS.
71. Mihăilescu, I. (1995). Politici sociale în domeniul populației și familiei. În Zamfir, E., Zamfir, C. (coord.). *Politici sociale. România în context european*. București: Alternative.
72. Mihăilescu, I. (1999). *Familia în societățile europene*. București: Editura Universității București.
73. Mihăilescu, I. (2000a). *Sociologie generală. Concepte fundamentale și studii de caz*. București: Ed. Universității București.
74. Mihăilescu, I. (2000b). „De la familie la familie”. În *Un deceniu de tranziție. Situația copilului și a familiei în România*. București: UNICEF.
75. Mișu, A. (2002). *Antropologie culturală*. Cluj-Napoca: Dacia.
76. Mitrofan, I. (1989). *Cuplul conjugal. Armonie și dizarmonie*. București: Ed. Științifică.
77. Mucchielli, A. (2002). Interviu non-direktiv (sau comprehensiv) centrat. În A. Mucchielli (coord.). *Dicționar al metodelor calitative în științele umane și sociale* (pp. 199-201). Iași: Polirom.
78. Murstein, B. (1976). *Who will marry whom?*. New York: Springer.
79. Nadolu, B. (2004). *Sociologia spațiilor virtuale*. Timisoara: Eurostampa.
80. Nadolu, B., Nadolu, J.D., Asay, S.M. (2007). Family Strengths in Romania. *Marriage&Family Review*, vol. 41, nr. 3/4: 419-446.
81. Neamțu, G. (coord.). (2011). *Tratat de asistență socială*. Iași: Polirom.
82. Nelson, M. (2010). *Parenting Out of Control: Anxious Parents in Uncertain Times*. New York: New York University Press.
83. Nielsen, H., Svaren, M. (2009). Educational Homogamy. How Much is Opportunities? *Journal of Human Resources*, col. 44, nr. 4: 1066-1086, disponibil la <http://jhr.uwpress.org>.
84. Opong, C. (1989). Marriage. În A. Kuper și J. Kuper (Eds.). *The Social Science Encyclopedia* (pp. 487-489) New York: Routledge.
85. Parkinson, L. (1993). *Separarea, divorțul și familia*. București: Alternative.
86. Payne, M. (2011). *Teoria modernă*. Iași: Polirom.
87. Popescu, R. (2003). Familia tânără în societatea românească. *Calitatea vieții*, 1.
88. Radu, I. (1994a). Atracția interpersonală, relații de afiliere și ancheta sociometrică. În I. Radu, L. Matei, P. Iluț (coord.). *Psihologie socială* (pp. 211-246). Cluj-Napoca: EXE.

89. Radu, I. (1994b). Metode de cercetare în psihologia socială. În I. Radu, L. Matei, P. Iluț (coord.). *Psihologie socială* (pp. 320-353). Cluj-Napoca: EXE.
90. Rapaport, R. (1973). *Une famille, deux carrieres*. Paris: Donoel Gonthier.
91. Ritzer, G. (1994). *Sociological beginnings – On the origins of key ideas in sociology*. Boston: McGraw Hill Inc.
92. Rosenfeld, M. (2005). A Critique of Exchange Theory in Mate Selection. *American Journal of Sociology*, vol. 110, nr. 5: 1284-1325. disponibil la [www.http://stanford.edu](http://stanford.edu).
93. Rotariu, T. (2007). „Aspecte privind structura populației României după starea civilă”. În P. Iluț (coord.). *Dimensiuni ale familiei actuale din România* (pp. 49-65). Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.
94. Rotariu, T. (2009a). *Demografie și sociologia populației. Structuri și procese demografice*. Iași: Polirom.
95. Rotariu, T. (2009b). O privire succintă asupra divorțialității în România și a contribuției acesteia la constituirea familiilor monoparentale. În P. Iluț (coord.). *Familia monoparentală în România și fenomene conexe* (pp. 61-79). Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.
96. Rotariu, T. (2010). *Studii demografice*. Iași: Polirom.
97. Rotariu, T., Iluț, P. (2006). *Ancheta sociologică și sondajul de opinie*. Iași: Polirom.
98. Rowlingson, K., McKay, S. (2002). *Lone Parent Families. Gender, Class and States*. Edinburgh Gate: Prentice Hall/Pearson Education.
99. Rubin, Z. (1973). *Liking and loving: An invitation to social psychology*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
100. Sandberg, J., Hofferth, C. (2001). Changes in children's time with parents, US, 1981-1997. *Demography*, 38(3): 423-426.
101. Sandu, D. (coord) (2006). *Locuirea temporară în străinătate. Migrația economică a românilor: 1990-2006*. București: Fundația pentru o Societate Deschisă.
102. Sassler, S., Miller, A. (2011). Waiting to be Asked: Gender, Power and Relationship Progression Among Cohabiting Couples. *Journal of Family Issues*, vol. 32, nr. 4: 482-506.
103. Schaefer, R. (2005). *Sociology*. Boston: McGraw Hill.
104. Schmitt, D. (2006). Evolutionary and Cross-Cultural Perspectives on Love: The Influence of Gender, Personality and Local Ecology on Emotional Investment in Romantic Relationship. În *The New Psychology of Love* (pp. 249-274). New Haven&London: Yale University Press.
105. Schwartz, C. (2010). Pathways to Educational Homogamy in Marital and Cohabiting Union. *Demography*, vol. 47, nr. 3: 735-753.
106. Segalen, M. (1987). *La sociologie de la famille*. Paris: Armand Collin.

107. Shoemake, E. (2007). Human Mate Selection Theory: An Integrated Evolutionary and Social Approach. *Journal of Scientific Psychology*, nov. 2007: 35-41, disponibil la <http://www.psyencelab.com>.
108. Silverman, D. (2004). *Interpretarea datelor calitative. Metode de analiză a comunicării, textului și interacțiunii*. Iași: Polirom.
109. Simpson, J., Gangestad, S. (1992). "Sociosexuality and romantic partner choice". În *Journal of Personality*, 60.
110. Skopek, J., Schutz, F., Blossfeld, H. (2010). Who Contacts Whom? Educational Homophily in Online Mate Selection. *European Sociological Review*, vol. 27, issue 2: 180-195., disponibil la <http://est.oxfordjournals.org>.
111. Sontag, S (1994). *Inside marriage*. London: Mandarin.
112. Stănculescu, E. (2002). *Sociologia educației familiale*. Iași: Polirom.
113. Sternberg, R., Weis, J. (eds.) (2006). *The New Psychology of Love*. London: Yale University Press.
114. Ștefan, C. (2006). *Familia monoparentală. O abordare politică*. Iași: Polirom.
115. Stephens, W. (1963). *The Family in the Cross Cultural Perspective*. New York: Holt, Rinehart&Winston.
116. Strong, B., DeVault, C., Sayad, B. (1998). *The Marriage and the Family Experience: Intimate relationships in a changing society*. Belmont: Wadsworth Publishing Company.
117. Taylor, S., Peplau, L., Sears, D. (1994). *Social Psychology*. New York: Prentice Hall Inc.
118. Thornton, A., Alwin, D., și Chamburn, D. (1983). Causes and consequences of sex-role attitudes and attitude change. *American Sociological Review*, 48.
119. Tischler, H., Whitten, P., Hunter, D. (1986). *Introduction to sociology*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
120. Tîrhaș, C. (2003). Ciclul vieții; Sociologia și antropologia vârstelor – cu privire specială la comunități din Munții Apuseni. Teză de doctorat, Cluj-Napoca: Universitatea "Babeș-Bolyai".
121. Tîrhaș, C. (2003). Efect de cohortă. În S. Chelcea și P. Iluț (coord.). *Enciclopedie de psihosociologie* (pp. 124-125). București: Ed. Economică.
122. Toffler, A. (1983). *Al treilea val*. București: Ed. Politică.
123. Tucker, M. (2000). "Marital values and expectations in context: Results from a 21-city survey". În L.J. Waite (ed.). *The ties that bind: Perspectives on marriage and cohabitation*. New York: Aldine de Gruyter.

124. Turner, J., Stets, J. (2005). *The Sociology of Emotions*. Cambridge: Cambridge University Press.
125. Vintilă-Ghițulescu, C. (2011). Prin modernizare spre modernitate. În L. Vlăsceanu (coord.). *Sociologie* (pp. 840-875). Iași: Polirom.
126. Vlăsceanu, L. (2011). Familii și relații de rudenie. În L. Vlăsceanu (coord.). *Sociologie* (pp. 645-679). Iași: Polirom.
127. Voicu, B. (2011). Valorile și sociologia valorilor. În L. Vlăsceanu (coord.). *Sociologie* (pp. 249-293). Iași: Polirom.
128. Voicu, B., Voicu, M. (coord.) (2007). *Valori ale românilor: 1993-2006. O perspectivă sociologică*. Iași: Institutul European.
129. Voinea, M. (1996). *Psihosociologia familiei*. București: Editura Universității București.
130. Waite, L. (ed.) (2000). *The Ties that Bind*. New York: Aldine de Gruyter.
131. Waite, L., Gallagher, M. (2000). *The case for marriage: Why married people are happier, healthier, and better off financially*. New York: Broadway Books.
132. Wilson, E.O. [1975](2003). *Sociobiologia*. București: Ed. Trei.
133. Winch, R. (1967). Another look at the theory of complementarity needs in mate selection. *Journal of Marriage and the Family*, 29.
134. Zanca, R. (2003). *Ciclul și dinamica vieții familiale în comunitățile rome. Studiu de caz: comunitatea Gîrcin, județul Brașov*. Teză de doctorat, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.
135. Zanden, J. (1996). *Sociology - The Core*. New York: McGraw Hill Inc.
136. *** (2002). *Recensământul Populației și Locuințelor din 2002, Vol. III*. București: Institutul Național de Statistică, CD-ROM.
137. *** (2009). *Anuarul Statistic al României, pe anul 2008*. București: Institutul Național de Statistică.
138. *** (2011). *Anuarul Statistic al României, pe anul 2010*. București: Institutul Național de Statistică.

Surse online

1. www.anunturi.com, ultima accesare la 3 iulie 2011
2. <http://www.est.oxfordjournals.org>, ultima accesare la 14 august 2011
3. <http://www.infobarrel.com>, ultima accesare la 2 iulie 2011
4. <http://www.public.asu.edu>, ultima accesare la 1 septembrie 2011
5. <http://www.psyencelab.com>, ultima accesare la 22 iunie 2011
6. <http://www.jhr.uwpress.org>, ultima accesare la 3 aprilie
7. [www.http://stanford.edu](http://stanford.edu), ultima accesare la 17 februarie 2011